

POZNÁVÁME ČESKÝ ZNAKOVÝ JAZYK

Klasifikátorové tvary ruky*

Alena Macurová – Petr Vysuček

Anotace: Informace o klasifikátorech jako specifickém prostředku znakových jazyků je opřena o obecné vymezení klasifikátorů. V souvislosti s českým znakovým jazykem je pak klasifikátor vyložen jako komplexní jazykový prostředek, který zastupuje jméno, odkazuje na nějaký rys referenta (tj. toho, k čemu jméno odkazuje) a svým začleněním do sloves pohybu a umístění se podílí na stavbě predikátu. Podán je popis základních klasifikátorových tvarů ruky českého znakového jazyka a stručně je vymezeno jejich užívání.

Klíčová slova: český znakový jazyk, specifické prostředky českého znakového jazyka, klasifikátor, predikátový klasifikátor, klasifikátorový tvar ruky.

Jiný jazyk – jiné prostředky

Rozdílnost českého znakového jazyka a češtiny byla v cyklu *Poznáváme český znakový jazyk* zmiňována už mnohokrát. Opakovaně bylo řečeno i to, že totožné obsahy se v češtině a v českém znakovém jazyce často vyjadřují různými prostředky. Repertoár prostředků, jimiž každý z jazyků disponuje, přitom samozřejmě nemusí být a ani nebývá shodný. Vždycky je třeba mít v této souvislosti na paměti, že čeština zdaleka není „jazykem jedině možným“ (k tomu Skalička 2004), že to, co existuje v češtině, v jiných jazycích existovat nemusí, a naopak: že v jiných jazycích je zcela samozřejmě to, co se v češtině neužívá.

Jedním typem prostředků, které existují v českém znakovém jazyce a čeština je v podstatě „nemá“, jsou tzv. klasifikátory.¹

O klasifikátorech se proto v mluvnicích češtiny (o které obvykle opíráme své představy o jazyce) nedočteme nic. Pojem – termín klasifikátor tak bude zapotřebí podrobněji vysvětlit.

Co je to klasifikátor?

Nejobecněji lze klasifikátor vymežit jako jazykový prostředek, který se spojuje se jménem a upozorňuje na jisté vlastnosti nebo rysy referenta, tj. toho, k čemu jméno odkazuje. Informuje např. o tom, jestli je referent živý, jestli je to

* Výzkumný záměr MSM 0021620825.

¹ O specifických znacích jako o dalším takovém prostředku typickém (jen) pro český znakový jazyk srov. Vysuček 2004.

člověk, zvíře, nebo věc – a je-li tato věc kulatá, plochá, dlouhá, zakřivená, dutá apod. Povahu klasifikátoru pomohou objasnit příklady. V jednom jihoamerickém indiánském jazyce (srov. Sutton-Spence; Woll 1999) *ma-mamak* = *banán*, *ma-kanu* = *kánoe*; klasifikátor *ma* tady odkazuje na tvar, do jedné třídy zařazuje dva předměty tvarem podobné. V čínštině (srov. Čermák 1997) existuje např. klasifikátor *suo* pro budovy nebo klasifikátor *žang* pro ploché předměty (jako jsou např. obrazy, lístky, mapy).

Klasifikovat (zařazovat do tříd) lze referenty nejen podle tvaru, ale ještě také podle (v širokém slova smyslu) materiálu, konzistence, velikosti, umístění, uspořádání a množství (srov. Allan 1977).

Už z uvedeného příkladu je jasné, že v některých mluvených jazycích, jiných ovšem než čeština, se klasifikátory vyskytují. Allan (1977) uvádí více než padesát jazyků, kde klasifikátory fungují pravidelně. Označuje je jako klasifikátorové jazyky (patří k nim hlavně jazyky asijské a jihoamerické). Některé klasifikátory, zvl. klasifikátory pro uspořádání a množství, se ale více nebo méně pravidelně využívají i v mluvených jazycích dalších, vlastně „stopové“ i v češtině: srov. klasifikátor množství (tzv. numerativ) např. ve výrazech jako *dva kusy dobytka*, *tři zrnka rýže* apod.

Mezi klasifikátorové jazyky se řadí také jazyky znakové – k užívání klasifikátorů jsou „výhodné“ už proto, že jsou artikulovány v prostoru a vnímány zrakem.

Český znakový jazyk, umělé znakové systémy a klasifikátory

Klasifikátory se využívají i v českém znakovém jazyce, přirozeném jazyce českých neslyšících. Naproti tomu v umělých znakových systémech, které chtějí nějak „zviditelňovat“ mluvenou češtinu a ne zřídka spojují znakování s mluvením, je výskyt klasifikátorů omezen (pokud se tam vůbec vyskytují). Na první pohled je zřejmé proč: čeština klasifikátory nemá, není tedy co zviditelňovat.

Na okraj je třeba připomenout, že slyšící lidé až do nedávné doby přicházeli s klasifikátory českého znakového jazyka do kontaktu jen zřídka. Důvody jsou nasnadě. Prvním důvodem je to, že klasifikátory se vlastně nevyučovaly v žádném kurzu českého znakového jazyka. Druhý důvod souvisí s pragmatickými aspekty komunikace mezi slyšícími a neslyšícími: v projevu adresovaném slyšícím (a nebo i jen pronášeném v přítomnosti slyšících) neslyšící uživatelé českého znakového jazyka klasifikátory ze svého projevu obvykle vytěsňují. Jsou to totiž značně komplexní gramatické prostředky a mohly by tak být překážkou porozumění; podobně slyšící Češi v hovoru s cizincem neuvádějí např. opisné pasivní konstrukce nebo prostředky kondenzace větné stavby – třeba přechodníky. To, že se v současné době – alespoň v některých kurzech – s klasifikátory pracuje a že se programově vyučují, svědčí o tom, jak se proměnily názory na výuku českého znakového jazyka i názory na znakový jazyk sám. Neproměnily se jen

názory vyučujících, proměnily se i názory studentů.

Před několika lety navštívila spoluautorka tohoto textu kurz vedený neslyšícími lektory, kteří chtěli vyučovat český znakový jazyk (a ne pouze ekvivalenty pro česky řazená česká slova). V souladu se svým cílem se lektori snažili studentům zprostředkovat všechny rysy českého znakového jazyka a zvl. ty, které souvisejí s jeho vizuálně motorickou existencí. Učili je tak i využívat prostor pro gramatické účely: vedli je např. k užívání simultánních konstrukcí různého typu, směrových sloves a také k užívání klasifikátorů. Účastníci kurzu ovšem byli zvyklí na jiný způsob výuky – obvykle se jim předkládaly „hotové“ znaky v seznamech typu „slovo = znak“ a spolu s tím takové řazení znaků ve výpovědích, které odpovídalo řazení slov v české větě. Novým přístupem – zcela odlišným od toho dřívějšího – byli zaskočení. Výpovědi v českém znakovém jazyce najednou nebylo možné překládat slovo od slova a vůbec už nebylo možné zároveň se znakováním mluvit, protože – co by se říkalo? O klasifikátory tehdy studenti nijak zvlášť nestáli a chtěli se učit – jak říkali – „opravdové“ znaky,

AUTO/MOTORKA
(podmět)

takové, které by jednoznačně odpovídaly jednotlivým českým slovům.

Právě klasifikátory (klasifikátorové tvary ruky) jsou ale pro český znakový jazyk a pro většinu znakových jazyků jiných² typické.

Klasifikátory ve znakových jazycích

Ne všechna pojetí klasifikátorů v znakových jazycích jsou úplně shodná, zvláště pokud jde o jejich třídění a označování (o rozdílech srov. podrobně Emmorey 2002). V základním vymezení klasifikátorů se ale současná lingvistika znakových jazyků v podstatě shoduje: za klasifikátor se považuje takový jazykový prostředek, který (a) odkazuje na nějaký rys referenta, (b) nahrazuje jméno a (c) figuruje ve slovesech pohybu a umístění (*verbs of motion and location*), a podílí se tak na stavbě přísudku, predikátu.

Ilustrujme to na příkladu (chceme vyjádřit ekvivalent české věty *Auto/Motorka jede*): po artikulaci znaku AUTO/MOTORKA následuje artikulace klasifikátoru pro vozidlo, který je včleněn do artikulace znaku JET. Příisudek (*jede*) je tak tvořen klasifikátorem pro vozidlo, tj. rukou B, která artikuluje příslušné sloveso pohybu (obr. 1; obr. 2).

/VOZIDLO_{klas} + JET/
– (příisudek).

² Jen ojediněle se objevují informace o znakových jazycích, v nichž se uspořádané paradigma klasifikátorových tvarů ruky neobjevuje, srov. Zeshan 2000 o znakovém jazyce v Indii a Pakistánu.

Obr. 1

Tvar ruky viz obr. 7 (orientace dlaně dolů)

Obr. 2

MOTORKA /vozidlo klas + JET/

Tvar ruky viz obr. 7 (orientace dlaně nalevo)

Z hlediska formy (výrazu) je tedy možné klasifikátor vymezit jako tvar ruky, který je kombinován s pohybem. Společně pak tvoří přísudek, predikát.

Klasifikátory v predikátu

Pojetí klasifikátoru, které akcentuje jeho funkci v predikátu, v současné době v lingvistice znakových jazyků převládá (srov. Supalla 1986, Lucas; Valli 1992, Sutton-Spence; Woll 1999, Emmorey 2002 aj.); na základě toho je možné znakové jazyky charakterizovat jako typ jazyků s predikátorovými klasifikátory.³ Komplexní

predikátové struktury s klasifikátory nesou různé informace: Supalla (1986) např. uvádí, že vyjadřují pohyb, umístění, podávají popisnou informaci nebo informaci o způsobu uchopení objektu.

Struktura klasifikátorových predikátů

Klasifikátorové predikáty jsou tedy tvořeny dvěma prostředky, z nichž každý nese význam, tj. dvěma morfémy: morfémem klasifikátorového tvaru ruky a morfémem pohybu. Pro tento výklad není podstatná různost názorů na to, jakého typu tyto

³ Allan (1977) zmiňuje v této souvislosti jazyk navaho a jeho slovesa pohybu a umístění (*dávat, ležet*), jejichž kmen se proměňuje podle charakteristik „objektů“, které jsou participanty slovesného děje.

morfémy jsou (podrobně srov. např. Suppala 1982, Engberg-Pedersen 1993); otázka jejich povahy by vstoupila do hry až při důkladnější lingvistické analýze klasifikátorových konstrukcí českého znakového jazyka.⁴ Zde chceme zatím podat základní informaci o klasifikátorových tvarech ruky, které se v českém znakovém jazyce užívají. Morfémy pohybu (které slouží popisu tvaru klasifikovaného předmětu, vyjadřují jeho pohyb nebo jeho umístění) proto necháváme stranou s odkazem na jejich podrobný výklad jinde (pro americký znakový jazyk srov. např. Emmorey 2002).

Klasifikátorové tvary ruky

Připomeňme ještě jednou: klasifikátorové tvary ruky odkazují k vlastnosti referenta a jako zástupka jména tvoří spolu se slovesem predikát.

Klasifikátorové tvary ruky (nebo šíře: klasifikátory) popisuje lingvistika znakových jazyků soustavněji už zhruba od poloviny 70. let 20. století (srov. Frishberg 1975); klasifikátory jsou v různé míře a úplnosti zmiňovány ve všech nám známých popisech znakových jazyků (např. Kyle; Woll 1983, Deuchar 1984, Klíma; Bellugi 1979, Wilbur 1987, Valli; Lucas 1992, Sutton-Spence; Woll 1999, Emmorey 2002). Přitom popis klasifikátorových tvarů ruky různých znakových jazyků ukazuje, že z typů klasifikací vydělených Allanem (1977) se klasifikace ve znakových jazycích opírá zvl. o kategorie:

(1) materiálu, (2) tvaru, (3) velikosti a (4) uspořádání.

Jak klasifikujeme?

Už jsme zmínili, že pojetí klasifikátorů není v lingvistice znakových jazyků jednotné. Jednotné není ani jejich třídění.

Např. Wilbur (1987) uvádí pro americký znakový jazyk tři skupiny klasifikátorů. První skupinu tvoří 9 klasifikátorových tvarů ruky, které zařazují referenta do skupiny osob, dopravních prostředků, předmětů, jejichž výška je nápadnější než jejich šířka (jako láhve, domy, džbány), do skupiny vysokých nepohyblivých předmětů (stromy, stěny, budovy), předmětů plochých a přemístitelných (knihy, papíry, zrcadla), plochých a nepřemístitelných (mosty, podlahy, střešní plochy) a předmětů, které jsou duté a zakřivené (jako sklenice, hrnky, džbány). Druhou skupinu (6 tvarů ruky) tvoří tzv. specifikátory velikosti a tvaru (*size and shape specifiers*), u nichž jde spíše o reprezentaci obrysů objektu než objektu samého, třetí skupinu (6 tvarů ruky) pak klasifikátory držení (*handle classifiers*), které podávají informaci o velikosti a tvaru předmětu zprostředkovanou tím, jak předmět držíme.

Jiné třídění klasifikátorových tvarů ruky amerického znakového jazyka (Emmorey 2002) vyděluje 4 skupiny: 1. klasifikátory celého předmětu (*whole entity classifiers*), 2. klasifikátory držení/nástroje (*hand-*

⁴ Bakalářskou práci na toto téma připravuje Lenka Tikovská.

ling/instrument classifiers),⁵ 3. klasifikátory končetin (*limb classifiers*), 4. klasifikátory rozměru a povrchu (*extension and surface classifiers*). Hranice mezi jednotlivými skupinami přitom nejsou ostré ani jednoznačné (podrobně k tomu Emmorey 2002).

Jednoznačné a jednou provždy dané není ostatně ani užití klasifikátoru jako zástupky jednoho jména. Výběr klasifi-

kátoru záleží na sémantice slovesa, s nímž klasifikátor formuje predikát, a do značné míry také na úhlu pohledu (perspektivě) produktora sdělení – ten totiž může v různých situacích různě akcentovat různé rysy referenta.

Jedno jméno tak může být zastupováno klasifikátory různého typu (srov. obr. 3-7).

Obr. 3

PAPÍR (odkaz k množství papíru v určitém tvaru)
(artikulováno oběma rukama ve tvaru „5“, dlaně se po počátečním dotyku od sebe postupně vzdalují. Pohyb je opakovaný)
Použití: větší množství papírů, které jsou poskládány na hromadě (nemusí jít jen o listy papíru, ale o všechny předměty tvarem listu papíru podobné – např. dopisy, knihy, časopisy, testy apod.).
Příklad: *V práci mě čeká k vyřízení hromada papírů.*

Obr. 4

PAPÍR (odkaz k držení)
(artikulováno oběma rukama, palec a ukazováček ve štipci)
Použití: jde o důležitý dokument (vysvědčení, osvědčení, potvrzení apod.).
Příklad: *Jestli chcete vidět mou smlouvu, přinesu vám ji.*

Obr. 5

PAPÍR (odkaz k držení)
(artikulováno oběma rukama, všechny prsty ve štipci)
Použití: rozdávání či předávání papírů.
Příklad: *Tak tady je dopis, o kterém jsem vám říkal.*

⁵ V klasifikátorech nástroje tvar ruky ikonicky reprezentuje sám nástroj, v klasifikátorech držení tvar ruky ikonicky reprezentuje způsob, jakým lidská ruka nástroj drží nebo jak s ním manipuluje.

Obr. 6

PAPÍR

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru „D“)

Použití: upřesnění a zdůraznění tvaru papíru, dokumentu.

Příklad: *Jak jsem ti dával ten dokument, kam jsi ho dal?*

Nemáš nějaký prázdný list papíru?

Obr. 7

PAPÍR (a podobné předměty - odkaz k tvaru)

(artikulováno jednou rukou, ruka ve tvaru „B₁“)

Použití: pohyb papíru (a předmětů tvarem podobných), např. položení někam.

Příklad: *Ten dopis jsem dal na stůl.*

Sešity jsem rozdál žákům na lavice.

Pozn. Také DOPRAVNÍ PROSTŘEDEK (srov. obr. 1 a 2).

Klasifikátorové tvary ruky v českém znakovém jazyce

Pro účely tohoto výkladu vystačíme s rozlišením tří typů klasifikátorových tvarů ruky: Jsou to:

1. klasifikátory celého předmětu, kdy ruka reprezentuje buďto nějaké rysy předmětu, nebo jeho rozměry a tvar,
2. klasifikátory držení, kdy ruka reprezentuje, jak se předmětu užívá nebo jak se s ním zachází,
3. klasifikátory rozměru, kdy ruka reprezentuje hloubku, šířku nebo výšku předmětu. Do této skupiny zahrneme i tzv. morfémové obrysy obvodu (*perimeter shape morphemes*), tj. takové tvary ruky, které slouží vyznačení obvodu různých předmětů.

Podívejme se na jednotlivé skupiny podrobněji a pro každou z nich uvedme alespoň základní tvary ruky, které se pro

klasifikaci v českém znakovém jazyce používají.

Klasifikátory celého předmětu.

Tento typ klasifikátorů odkazuje k objektu/k objektům jako k celku. V českém znakovém jazyce existují např. klasifikátorové tvary ruky zastupující (stojící) osobu (obr. 9–10), dopravní prostředky o čtyřech kolech (obr. 1) nebo o dvou kolech (obr. 2), zvířata (obr. 11–15), letadla (obr. 16–17), (sedící) osobu nebo zvíře (obr. 18), „uspořádané“ osoby, zvířata nebo i věci (obr. 19), osoby v řadě (obr. 20, 21), velké množství stojících/sedících osob (obr. 22, 23), také velké množství osob v pohybu (obr. 24, 25). K celému předmětu odkazuje samozřejmě i klasifikátorový tvar ruky uvedený výše (na obr. 7) a užívaný pro ploché předměty menších rozměrů (např. papír, zrcadlo, podnos, kniha).

Klasifikátory držení

Tento typ klasifikátorových tvarů ruky odkazuje k tomu, jak předměty (včetně nástrojů různého druhu) držíme nebo jak s nimi zacházíme. V českém znakovém jazyce existují např. klasifikátorové tvary ruky, které zastupují držení plochých tenkých předmětů (jako např. papír obr. 4 a 5), předmětů ve tvaru koule, nádob různého tvaru (jiným klasifikátorem je např. zastupována malá nádoba, jiným nádoba velká, viz obr. 26–27), pracovních pomůcek a nástrojů (např. koště srov. obr. 28).

Klasifikátory rozměru

Klasifikátorové tvary ruky tohoto typu reprezentují hloubku, tloušťku nebo šířku předmětů různého druhu (tvar ruky rozliší

např. mezi tlustou a tenkou knihou). Jak už bylo řečeno, do této skupiny zahrneme i tzv. morfémové obrysy obvodu (*perimeter shape morphemes*), tj. takové tvary ruky, které slouží vyznačení obvodu předmětů, jako je např. trojúhelník, kulatý stůl, pole, hřbitov, místnost a další.

K tomuto účelu se závazně užívají domluvené, konvencionalizované tvary ruky, které se v různých znakových jazycích různí. V českém znakovém jazyce se obrysy (např. pole, místnosti, hřbitova, kulatého stolu, bazénu, záhonu, geometrických útvarů) artikuluji „povinně“ právě určitými – a ne jinými – tvary ruky (viz obr. 8, 29, 30, 31).⁶ Užití jiného než konvencionalizovaného tvaru ruky považují rodilí uživatelé českého znakového jazyka za ngramatické.

Obr. 8

OBRYS

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru skrčené „D“, orientace dlaní dolů)

Použití: obrysy útvarů (např. bazén, obraz).

Příklad: *Měli jsme u hotelu velký bazén s překrásně čistou vodou.*

Obr. 9

OSOBA

(artikulováno jednou rukou, ruka ve tvaru „D“, místo artikulace a orientace dlaně odpovídají pohledu osoby, kterou klasifikátor zastupuje)

Použití: stojící osoba.

Příklad: *Řekli jsme si to z očí do očí.*

⁶ Tvary ruky označovány v souladu s popisem Macurové (1996).

Obr. 10

OSOBA

(artikulováno jednou rukou, ruka ve tvaru „A“)

Použití: stojící osoba.

Příklad: *Ples ještě nezačal, tak musím nějakou dobu čekat v předsáli.*

Obr. 11

ZVÍŘE

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru „A“ se pohybují střídavě)

Použití: pohyb, chůze zvířete, které má kopyta (např. srnka, kůň).

Příklad: *Kůň se divoce rozběhl.*

Obr. 12

ZVÍŘE

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru lehce skrčená „B₁“ se pohybují střídavě)

Použití: pohyb, chůze zvířete, které nemá kopyta (např. pes, vlk, tygr).

Příklad: *Pes se proháněl lesem.*

Obr. 13

ZVÍŘE

(artikulováno oběma rukama, ruce v plném štípci se pohybují střídavě)

Použití: pohyb, chůze drobných zvířat (např. kočka, myš).

Příklad: *Kočka se nesla pokojem jako královna.*

Obr. 14

ZVÍŘE

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru skrčená „5“ se pohybují střídavě)

Použití: pohyb silného zvířete s drápy nebo drobnější šelmy, která je rozzuřená (např. kočka).

Příklad: *Lev dával svojí majestátní chůzí najevo, kdo je opravdovým králem zvířat.*

Obr. 15

ZVÍŘE

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru „D“ se pohybují střídavě, orientace dlaní dolů)

Použití: stojící dlouhonohý pták (např. čáp, plameňák).

Příklad: *Plameňák stál ve vodě a odpočíval.*

Obr. 16

LETADLO

(artikulováno jednou rukou, ruka ve tvaru „Y“, orientace dlaně dolů. Pro vyjádření většího počtu letadel lze použít obě ruce)

Použití: pohyb letadla (např. letadlo vzlétá, přistává, krouží)

Příklad: *Letadlo přistává přesně podle letového řádu.*

Obr. 17

LETADLO (varianta)

(artikulováno jednou rukou, ruka ve tvaru „Y/d“, orientace dlaně dolů. Pro vyjádření většího počtu letadel lze použít obě ruce)

Použití: pohyb letadla (např. letadlo vzlétá, přistává, krouží).

Příklad: *Letadlo přistane za několik minut.*

Obr. 18

OSOBA nebo ZVÍŘE

(artikulováno jednou nebo oběma rukama ve tvaru skrčené „P“, orientace dlaně/dlaní dolů)

Použití: sedící osoba nebo zvíře.

Příklad: *V autobusu si naproti mně sedla starší sympatická dáma.*

Obr. 19

OSOBA nebo ZVÍŘE, také USPOŘÁDÁNÍ věcí v prostoru (např. sedadel v autobuse)

(artikulováno oběma rukama, ruka ve tvaru skrčené „P“, orientace dlaně dolů)

Použití: sedící osoba nebo zvíře, uspořádání věcí v prostoru.

Příklad: *Autobus byl plný výletníků.*

Dráty byly obsypané sedícími vlaštovkami.

Obr. 20

OSOBA (větší počet)

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru „4“, orientace dlaní doprava a doleva)

Použití: lidé stojící za sebou v řadě.

Příklad: *V obchodě byla neskutečná fronta.*

Obr. 21

Viz obr. 20 (zde názorně vzájemná poloha rukou)

Obr. 22

OSOBA (značný počet)

(artikulováno oběma rukama ve tvaru skrčená „5“, orientace dlaní dolů)

Použití: velký počet sedících nebo stojících osob.

Příklad: *Na schůzi se sešlo mnoho lidí.*

Obr. 23

Viz obr. 22 (zde názorně vzájemná poloha rukou)

Obr. 24

OSOBA (značný počet v pohybu)

(artikulováno oběma rukama ve tvaru „5“, orientace dlaní dolů)

Použití: větší počet lidí, dav v pohybu.

Příklad: *Obchodní dům vyhlásil letní slevy a okamžitě se tam hnaly davy lidí.*

Obr. 25

Viz obr. 24 (zde názorně vzájemná poloha rukou)

Obr. 26

NÁDOBA (malá)

(artikulováno jednou rukou ve tvaru „O“, orientace dlaně doleva)

Použití: odkaz k malým nádobám (např. k hrnečku s drobným ouškem).

Příklad: *Dám si malé presso.*

Obr. 27

NÁDOBA (velká) + DLOUHÝ ŮZKÝ KULATÝ PŘEDMĚT (tyč, násada nářadí apod.)

(artikulováno jednou nebo oběma rukama ve tvaru „As“, orientace dlaně jedné ruky doleva, dvě ruce dlaně proti sobě)

Použití: odkaz k velkým nádobám (např. k püllitru).

Příklad: *Dělníci měli takovou žízeň, že vypili pivo na ex.*

Maminka běhala s koštětem po kuchyni.

Obr. 28

Viz obr. 27 (zde názorně vzájemná poloha rukou)

Obr. 29

OBRYS

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru „P“, orientace dlaní dolů)

Použití: obrys místnosti.

Příklad: *Je to malinkatá komůrka.*

Obr. 30

OBRYS

(artikulováno oběma rukama, ruce ve tvaru „Y“, orientace dlaní k tělu)
Použití: obrys pole.

Příklad: *Měl jsem spoustu polí, ale komunisti mi je všechna vzali.*

Obr. 31

OBRYS

(artikulováno jednou rukou ve tvaru skrčené „D“, orientace dlaně dolů)
Srov. k tomu i obr. 8.

Použití: obrys předmětu kulatého tvaru.

Příklad: *Do školy pro neslyšící je nejvhodnější koupit kulaté stoly.*

Klasifikátory jako charakteristický prostředek znakových jazyků

Klasifikátory jsou frekventovanými prostředky gramatického systému většiny znakových jazyků, také znakového jazyka českého. (To ovšem neznamená, že jejich podoba je ve všech znakových jazycích totožná). Jako součást gramatického systému, by měly být vyučovány v každém kurzu, který se definuje jako kurz českého znakového jazyka. Slyšící Češi se pak užívání klasifikátorů musí učit stejným způsobem, jako se učí užívat gramatické prostředky jiných jazyků, které jsou pro ně jazyky cizí. Zvládnutí klasifikátorů přitom není – zvl. kvůli jejich komplexnosti – nijak snadné: výzkumy (Kantor 1980, Woll 2001) ukazují, že i neslyšící děti

neslyšících rodičů, které si znakové jazyky osvojují spontánně, zvládají klasifikátory jako produktivní prostředek až v pozdní fázi svého jazykového vývoje.⁷

Především komplexní povaha klasifikátorů je pravděpodobným důvodem toho, že ani současná lingvistika jednotlivých znakových jazyků je nepopsala v úplnosti. Emmorey (2002) v souvislosti s americkým znakovým jazykem konstatuje zejména potřebu dalšího, hlubšího popisu jejich fonologie a syntaxe.

Literatura:

- ALLAN, K. *Classifiers. Language*, 1977, roč. 53, s. 285-311.
BAKER-SHENK, B.; COKELY, D. *American Sign Language. A Teacher's*

⁷ Wollová (2001) v přehledu fází osvojování britského znakového jazyka přiřazuje produktivní zvládnutí klasifikátorů k věku 9-10 let.

- Resource Text on Grammar and Culture*. Washington (D.C.) : Gallaudet University Press, 1980.
- ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha : Pražská imaginace, 1997.
- DEUCHAR, M. *British Sign Language*. London : Routledge and Kegan Paul, 1984.
- EMMOREY, K. *Language, Cognition, and the Brain*. Mahwah; New Jersey; London : Lawrence Erlbaum Ass., 2002.
- ENGBERG-PEDERSEN, E. *Space in Danish Sign Language: The semantics and morphosyntax of the use of space in a visual language*. Hamburg : Signum Verlag, 1993.
- FRISHBERG, N. Arbitrariness and iconicity. *Language*, 1975, 51, s. 696-715.
- KANTOR, R. The acquisition of classifiers in American Sign Language. *Sign Language Studies*, 1980, 28, s. 193-208.
- KLIMA, E.S.; BELLUGI, U. *The Signs of Language*. Cambridge (Mass.) : Harvard University Press, 1979.
- KYLE, J.G.; WOLL, B. *Sign Language. The Study of Deaf People and Their Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1985.
- MACUROVÁ, A. Proč a jak zapisovat znaky českého znakového jazyka. *Speciální pedagogika*, 1996, roč. 6, č. 1, s. 5-19.
- SKALIČKA, V. Typ češtiny. *Souborné dílo*. II. Praha, 2004, s. 475-536. [1. vyd. 1951].
- SUPPALLA, T. The classifier system in American sign language. In CRAIG, C. (Ed.). *Noun classes and categorization: Typological studies in Language*. Amsterdam : John Benjamins, 1986, s. 181-214.
- SUTTON-SPENCE, R.; WOLL, B. *The Linguistics of British Sign Language. An Introduction*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.
- VALLI, C.; LUCAS, C. *Linguistics of American Sign Language. An Introduction*. Washington (D.C.) : Gallaudet University Press, 1992.
- VYSUČEK, P. Poznáváme český znakový jazyk VI. (Specifické znaky). *Speciální pedagogika*, 2004, roč. 14, č. 1, s. 16-27.
- WILBUR, R.B. *American Sign Language: Linguistic and Applied Dimension*. Boston : College-Hill Press, 1987.
- WOLL, B. Vývoj znakového a mluveného jazyka. In GRAGORY, S.; KNIGHT, P.; McCracken, W.; POWERS, S.; WARSON, L. (Eds.). *Problémy vzdělávání sluchově postižených*. Praha : FF UK, 2001, s. 62-71.
- ZESHAN, U. *Sign Language in Indo-Pakistan. A Description of a Signed Language*. Philadelphia; Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2000.